

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Atheïstisch geloof

Het is een bestseller geworden: *Geloven in een God die niet bestaat* van ds. Klaas Hendrikse. Mijn exemplaar is van de vierde druk en die verscheen al in dezelfde maand als de eerste druk: november 2007. Het is dan ook een vlot geschreven boek over een situatie die wel zeer de aandacht moet trekken: een atheïst als dominee. Het is bovendien een boek waarin 'de kerk' voortdurend in gebreke wordt gesteld. Reden genoeg om er in 'Kerkelijk leven' aandacht aan te besteden. In dit eerste artikel wil ik op het atheïsme van Hendrikse ingaan. In het tweede artikel op zijn verhouding tot het christelijk geloof.

B. Kamphuis ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Kamphuis	
Atheïstisch geloof	249
<i>Meditatief</i> - P. Schelling	
Het heilig Godslam: de zonde weg!	252
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten	
Alles gaat door het vuur	253
<i>Voetnoten</i> - G. Kwakkel	
Menselijke emoties in de psalmen	255
<i>Achtergronden</i> - T.S. Huttenga	
De identiteit van een 63-jarige	256
<i>Boekbespreking</i> - J. Douma	
Nee tegen Karl Barth?	259
<i>Lied van de week, Meegelezen, Uit de kerken</i>	

Een atheïstische dominee

Klaas Hendrikse is inmiddels ruim twintig jaar predikant in Zeeland, in vrijzinnige gemeenten van Zierikzee en Middelburg. Het zijn gemeenten die behoorden tot de Nederlandse Hervormde Kerk en die nu dus zijn opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland. Hij vertelt in zijn boek dat hij niet-kerkelijk is opgegroeid in een atheïstisch milieu. Na zijn studie is hij gaan werken in het bedrijfsleven. Uiteindelijk is hij toch theologie gaan studeren. Hoewel met name het vak dogmatiek hem stevig in zijn atheïsme bevestigde (18) is hij tenslotte toch dominee geworden.

Als dominee is hij voor zijn overtuiging blijven uitkomen dat God niet bestaat. Dat heeft hem bijna zijn baan gekost. Daarom voegt hij er tegenwoordig onmiddellijk aan toe dat hij wel in God gelooft. Zo moet je dan ook de titel van zijn boek lezen: geloven in God is voor hem net zo belangrijk als de stelling dat God niet bestaat. Andersom trouwens ook.

De discussie over het boek van Hendrikse heeft

inmiddels geleid tot de vraag wat de kerk hiermee aan moet, met zo'n atheïstische dominee. Vanuit de leiding van de PKN wordt die vraag op procedurele wijze beantwoord: de classis is allereerst aan zet. Hoe begrijpelijk zo'n reactie in bestuurlijke zin moge zijn, bevredigend is ze toch niet. Overigens hebben zowel de synodevoorzitter ds. Gerrit de Fijter als de scriba dr. Bas Plaisier zich inhoudelijk van Hendrikse gedistantieerd. Maar tot welke kerkelijke consequenties dat zal leiden, is voorlopig nog onduidelijk.

heeft de PKN daar procedureel en confessioneel werkelijk mogelijkheden voor?

Uiteraard hangt het antwoord op die vraag ook samen met het plurale karakter van de PKN. Al sinds de negentiende eeuw heeft in de Nederlandse Hervormde Kerk de vrijzinnigheid haar plaats gehad. Dat was één van de redenen voor de mensen van de Afscheiding en de Doleantie om met deze kerk te breken. De Gereformeerde Kerken (synodaal), de andere grote fusiepartner in de PKN zijn daaruit voortgekomen. Maar ook hierin waren in de loop van de tijd steeds meer vrijzinnige geluiden te horen. Het is geen toeval dat de uit deze kerken afkomstige Harry Kuitert een zeer lovend voorwoord schrijft in het boek van Hendrikse. Het zal moeilijk zijn om nu deze vrijzinnigheid uit te sluiten. Heeft de PKN daar procedureel en confessioneel werkelijk mogelijkheden voor? Het antwoord op deze vraag zal mee bepalen wat voor soort kerk zij in de toekomst zal zijn.

Bestaat God?

Onder deze titel schreef Hans Küng een kleine dertig jaar geleden een indrukwekkend boek². Hij gaat daarin uitvoerig de godsdienstkritiek na van mensen als Feuerbach, Marx, Nietzsche en Freud, om uiteindelijk tot een volmondig 'ja' op de vraag te komen. Niemand kan Küng van conservatisme verdenken. Uiteindelijk heeft zijn afwijking van vaticaanse standpunten hem immers zelfs zijn leerbevoegdheid in de Rooms-katholieke kerk gekost. Maar hoe progressief hij ook is, Küng kiest met volle overtuiging voor het geloof in God die bestaat. Zo'n grondige bezinning als die van Küng biedt Hendrikse in het geheel niet en hij gaat er ook niet op in. Op wat populistische wijze maakt hij zich af van het theologische debat. Hij schrijft 'als God al een bedoeling zou hebben gehad (wat ik niet geloof), dan zal die toch niet geweest zijn dat hij de mensheid heeft willen opzadelen met raadsels die alleen door godgeleerden op te lossen zijn' (22). En als aanhangsel biedt hij een 'selectie van opzettelijk vermeden termen' (201), een lijst met technische termen uit filosofie en theologie, beëin-

digd met een citaat uit Psalm 2: 'In de hemel is een lach...'. Is dat niet een beetje een truc om een grondige discussie te ontwijken?

Hoe komt Hendrikse dan tot de overtuiging dat God niet bestaat? Hij stelt: 'God kan onmogelijk bestaan op de manier waarop een appeltaart bestaat. Anders uitgedrukt: God valt buiten de categorie verschijnselen waarvoor het woord 'bestaan' zinnig kan worden gebruikt. Eenvoudiger en duidelijker: God bestaat niet' (32). Weliswaar zijn veel collega-theologen het met Hendrikse eens, zo stelt hij, 'dat God geen appeltaart is. Voor de meesten schijnt dat iets anders te zijn, dan rechtuit te zeggen dat God niet bestaat' (33).

Ik moest deze zinnen hier wel weergeven, om de redenering van Hendrikse duidelijk te maken, maar ze vervullen mij met grote weersin. Ze zijn erg oneerbiedig. Ze zijn ook erg kort door de bocht. Wie heeft er ooit beweerde dat God bestaat 'op de manier waarop een appeltaart bestaat'? Hendrikse geeft wel aan dat 'er tussen God en appeltaart een gebied ligt waar genuanceerder over bestaan gesproken zou kunnen worden' (33), maar hij doet daar verder niets mee.

Hoe dubieus de redenering is, blijkt wel als je in plaats van het woord 'God' de naam van een mens invult, bijvoorbeeld 'Hendrikse'. Hendrikse kan onmogelijk bestaan op de manier waarop een appeltaart bestaat. Want de kern van het bestaan van Hendrikse is dat hij levend is, zelfbewust, persoonlijk. Allemaal dingen die je niet van een appeltaart kunt zeggen. Dus moet de conclusie zijn: Hendrikse bestaat niet? Natuurlijk kun je erover discussiëren of je een woord als 'bestaan' zowel voor schepselen als voor de Schepper kunt gebruiken. Ik denk dat dat wel degelijk kan, omdat de aard van het 'bestaan' mee bepaald wordt door degene aan wie dat bestaan wordt toegekend. Gods bestaan is oorspronkelijk, onafhankelijk. Het bestaan van schepselen is afgeleid, afhankelijk. En dan is er onder de schepselen nog weer groot verschil tussen mensen en appeltaarten.

dan is er onder de schepselen nog weer groot verschil tussen mensen en appeltaarten

Het eigenlijke punt is niet of voor God het woord 'bestaan' zinnig kan worden gebruikt. Het eigenlijke punt is of je gelooft dat Gods bestaan oorspronkelijk en onafhankelijk is. Dat geloof is bij Hendrikse weggefallen. Dan kun je inderdaad het woord 'bestaan' niet meer zinvol gebruiken voor God. Maar de vraag is of je dan nog wel kunt volhouden dat je in God gelooft.

Gebeurt God?

Wat is het alternatief voor Gods bestaan bij Hendrikse? Hij zegt: 'God gebeurt' of 'kan gebeuren' (126). Dat verbindt hij aan de naam van God uit Exodus 3:14: 'Ik ben die Ik ben' (NBG) of 'Ik ben die er zijn zal' (NBV). Hendrikse vertaalt die naam met 'Ga maar, dan ga ik met jullie mee'.

Zijn argumentatie daarvoor is wat wonderlijk. Hij erkent dat het werkwoord 'gaan' (Hebreeuws: *halakh*) niet in de grondtekst voorkomt. Maar zegt hij: 'Mijn keuze voor 'gaan' wil uitdrukken dat het hier niet gaat om een goddelijk wezen dat zijn mysterieuze identiteit openbaart, maar om de neerslag van de eeuwenlang beproefde en bevestigde menselijke ervaring dat er pas sprake van God kan zijn als mensen op weg gaan' (52 noot 42). Even verderop zegt hij dat de vertaling 'Ik ben die ik ben' niet voldoet 'want dan is die beweging eruit. En alleen om die reden al kan God eigenlijk geen naam hebben: hij is nog niet af. En wat nog niet voltooid is, kan uiteraard ook niet bestaan, het is immers nog aan het ontstaan'.

Waarom vind ik dat een wat wonderlijke argumentatie? Omdat de stelling 'God gebeurt' uitgangspunt is van de argumentatie - en vervolgens tot conclusie wordt gemaakt. Er staat niets over 'gaan' in de tekst, maar Hendrikse leest het erin, want het past bij zijn Godsbeeld. Maar dan is het beroep op de tekst zinloos: wat eruit moest komen stond bij voorbaat al vast. Hendrikse is er snel bij om anderen te beschuldigen van een cirkelredenering ('Eigenlijk is geloven dat God bestaat op zichzelf al een cirkelredenering', 156), maar hij kan er zelf ook wat van. Maar goed, even afgezien van de argumentatie, wat betekent de bewering 'God gebeurt' nu eigenlijk? Het betekent voor Hendrikse in ieder geval dat het niet zonder mensen gaat. 'God... heeft mensen nodig om God te kunnen zijn... Waar geen mensen zijn, gebeurt God niet' (126). Of: 'God gebeurt als mensen doen wat de bijbel over God zegt' (127). God is 'de verticale dimensie van het horizontale verkeer tussen mensen' (130)... 'waar mensen toegewijd willen zijn aan elkaars eigenheid en kwetsbaarheid, daar kan het, daar kan God gebeuren' (132).

Bent u er nog? Hendrikse heeft veel plezier in het bespottelijk maken van kerktaligheid (bijvoorbeeld 189-190). Maar dit taalgebruik is toch ook wel heel bijzonder en ongrijpbaar. Het mag dan niet 'middeleeuws' zijn, zoals volgens hem de taal van de kerk is. Maar ik denk toch niet dat hier buiten vrijzinnige gemeenschappen veel van begrepen wordt. En dan nog afgezien daarvan: kun je wel in fat-

daarom moest die onmogelijke woordcombinatie 'God gebeurt' worden bedacht

soenlijk Nederlands zeggen dat 'God gebeurt'? Of, om het in de bewoordingen van Hendrikse te zeggen: valt God onder de categorie verschijnselen waarvoor het woord 'gebeuren' zinnig kan worden gebruikt? Ongelukken gebeuren, rampen gebeuren, maar wat bedoel je als je zegt 'God gebeurt'? Geen mens zegt, bij mijn weten, 'liefde gebeurt', of 'vriendschap gebeurt'. Waarom moet dit woord dan wel op God worden toegepast? Omdat liefde en vriendschap wel bestaan, maar God niet? Ik vind dit een zeer eigenzinnig woordgebruik, dat niets verheldert. Het versluiert wel wat. Namelijk dat het onmogelijk is te geloven in een God die niet bestaat. Daarom moest die onmogelijke woordcombinatie 'God gebeurt' worden bedacht.

Prof. dr. Barend Kamphuis is hoogleraar aan de Theologische Universiteit te Kampen en hoofdredacteur van dit blad.

Noten:

1. Klaas Hendrikse, *Geloven in een God niet bestaat. Manifest van een atheïstische dominee*. Met een voorwoord van Harry Kuitert, Amsterdam 2007. In dit artikel wordt naar pagina's in dit boek verwezen met tussen haakjes geplaatste nummers.
2. Hans Küng, *Existiert Gott? Antwort auf die Gottesfrage der Neuzeit*, München 1978. Nederlandse vertaling: *Bestaat God? Antwoord op de vraag naar God in deze tijd*, Hilversum 1978.

Het heilig Godslam: de zonde weg!

‘Daar is het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt.’ Johannes 1:29

P. Schelling ■

Op zeker moment is het zover.

Goed zes weken geleden was het dat ze elkaar voor het eerst(?) ontmoetten bij de Jordaan, de twee verwante, inmiddels volwassen geworden mannen - allebei om en nabij de dertig. De ene, Johannes, de profeet van God en boodschapper van de op handen zijnde verschijning van de beloofde Messias. Hij zal van zijn vader en moeder stellig hebben gehoord wie er temidden van zijn volk met hem opgroeide. En de andere, Jezus, de timmermanszoon uit Nazareth in Galilea. Toen was daar die scène van hun gesprekje over de doop en het ingrijpen van twee Personen van Gods wezen, de Vader en de Geest, die in woord en daad de Zoon aanwezen.

En nu, zoals gezegd, goed zes weken later, zegt Johannes: ‘Daar is Hij weer.’ Mens onder de mensen is Hij, bij de Jordaan. Ja, zegt Johannes, maar in Hem gaat het hele Oude Testament open, want Hij is het unieke Lam van God.

Het Lam? Maar dat was altijd een offerlam. Zijn bloed moest aan deurposten van de huizen in het land Gosen, als signaal voor de engel des doods. Want op zich waren die mannen, vrouwen en kinderen van Israël niet minder strafwaardig voor God dan die van Egypte - dat komt er later allemaal wel uit. Maar achter het bloed aan hun deurposten mochten ze schuilen voor de straf van de dood. Dat lam van Pesach nam bij wijze van spreken hun plaats in.

En die andere, die Knecht uit Jesaja's profetie ging gewillig als een jong schaap ter slachting. Maar dat was om de schuld van velen te dragen en het voor zondaars op te nemen.

Johannes weet wie Hij is: het unieke Godslam ‘dat de zonde van de wereld wegneemt’.

Het Lam van God. Ja, want Hij is het zelf die ‘zich zelf van een offerlam voorziet,’ om het met Abraham te zeggen. Daar, in Genesis 22, was het de God die gehoorzaamheid, geloofsgehoorzaamheid vroeg van Abraham. Toen het erop aankwam was Hij het zelf die Abraham een offerdier verschafte. Nu is het de God wie het gaat om zijn recht op zijn wereld die bij Hem in de schuld staat. Zij kan die last niet dragen, laat staan wegdragen. Maar eerder dan die schuld onbetaald te laten, gaat Hij haar laten boeten door het offerlam dat

Hij zich zelf verschafte: zijn Zoon, en wel met de bittere en smadelijke dood aan het kruis.

De schuld, de zonde van de wereld. Enkelvoud. Dat ene, allesomvattende complex van zonde en ongerechtigheid waaronder alle mensen en heel de wereld, de landen, volken, culturen, maatschappijen, de natuur en het milieu, kreunen en steunen. Al die verziekte verhoudingen in een eens christelijk land, dat ernstig is geseculariseerd en nu geen raad weet met een kleine miljoen mensen van een echte, levende andere religie... Plus al die kleine dagelijkse dingetjes waarvan wij denken dat het allemaal nogal meevalt, maar waarmee we ons eigen leefmilieu belasten. Ja, want op de bodem van alle vragen en ellenden ligt de zondelast van de wereld!

De zonde van de wereld gaat Hij dragen, wegdragen zelfs, wegnemen, opruimen. Zijn offer zal voldoende zijn om de schuld van de hele mensheid te betalen, en dat moet ook aan de hele wereld worden gepreekt, met het bevel(!) zich te bekeren en te geloven (DL II 3.5).

Onvoorstelbaar, deze taak. Maar Hij is het, zegt Johannes, en Hij zal het doen. Ineens is Hij er en zullen we van Hem gaan lezen. Onze Heiland. ‘Lam van God, in eeuwigheid te prijzen, die voor ‘s werelds zonden boet’, zingt de dichter (Liedboek 476:2).

Drie jaar later zou het gebeuren. Maar op gezette tijden eten en drinken wij de ware spijs en drank van zijn vlees en bloed. En dan gedenken wij hoe Hij ‘uit een duister, vreeslijk bovenmate’ eerst in diepe verlatenheid tot zijn Vader riep, maar even later

‘brak zijn stem door de nacht: Vader, wereld, ‘t is volbracht.’

Het is alsof we Johannes horen zeggen: Kijk, dat bedoel ik! Uw zonde is weg, betaald, opgeruimd! En ik beveel u: bekeer u en geloof!

Ds. Pieter Schelling is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch.

Alles gaat door het vuur

Ook nu al

wandelen met God

**Nog even en de verwarring is compleet.
Niets blijft buiten de discussie.
Overall worden vraagtekens bij gezet.
Is er nog iets veilig in het kerkelijk leven?
Weet iemand nog waar we aan toe zijn?**

B. Luiten ■

Verwarring?

Dit is niet de rubriek om standpunten in te nemen en op discussies in te gaan. In *Wandelen met God* boren we graag de diepere lagen aan, om daar te komen waar de verschillen ophouden en onze eenheid diep gefundeerd ligt.

Wat niet wegneemt dat we midden in deze tijd staan. Waarin van alles langs waait, opmerkingen rijp en groen, analyses, suggesties en paradigma's. En er is wat langsgekomen rond de jaarwisseling! Je kon de krant niet open slaan, of er stond weer iets uitdagends in over de organisatie van de gemeente, over de rol van de kerkenraad, over het knellen van het ambt en zelfs over een wederzijdse houdgreep tussen ambt en gemeente die we moeten ontvlechten. Ja, dan gaat er veel op de schop. Blijft er nog wel wat staan? Voeg daarbij de zeer uiteenlopende kijk op hoe het was en hoe het is, hoe anders mensen eenzelfde geschiedenis kunnen duiden, en de indruk kan ontstaan dat niets meer is wat het was. Voelt een mens zich daar nog bij thuis? Biedt dit nog voldoende herkenning? Ga je je nog inspannen voor een ideaal, als dat morgen al weer achterhaald kan zijn?

Vuurproef!

Petrus schrijft, dat je niet verbaasd moet zijn over de vuurproef die je ondergaat. Want dat is niets uitzonderlijks (1Ptr. 4:12).

Hij schrijft daarmee niet, dat het gemakkelijk is als je leven door het vuur gaat. Maar wel, dat het *erbij* hoort in het leven van een gelovige. Die woorden zijn in de eerste plaats geschreven voor de vervolgte christenen uit die tijd. Jullie hebben deel aan Christus, verheug je daarover! Ook als dat wordt bevestigd doordat zijn lijden over jullie komt.

Daarbij komt, dat de echtheid van het geloof op die manier wordt beproefd en versterkt. Het is zoveel kostbaarder dan vergankelijk goud, schrijft de apostel, dat toch ook in het vuur wordt getoetst en gelouterd (1Ptr. 1:7). *Dat hoort erbij*. Het edele goud wil worden ontdaan van

onzuivere bestanddelen. Net zoals zilver in de smeltkroes gaat (Spr. 27:21). Het wordt er zuiverder van. Dat wil toch iedereen?

Zo is het ook met geloof, in de vuurgloed van de beproeving wordt het ontdaan van onzuivere elementen, van allerlei aanslibbels die er niet toe doen. Als mens verlang je daar niet naar, maar loop er vooral niet voor weg. Het geloof in God, om Hem lief te hebben en op Hem alleen te vertrouwen, is zo bijzonder mooi en van zo grote waarde, dat het de moeite loont om daarin gelouterd te worden.

Onzuivere bestanddelen worden in dat proces ontdekt, alles waarvan je dacht dat het draagkracht had, dat je het daarom niet kon missen. Allerlei aangroei aan het enig fundament. Niet dat dat allemaal verfoeilijke aangelegenheden zijn, welnee, het kan je bezit zijn, je vreugde, zelfs je vrouw. Paulus schrijft dat je beter zo getrouwd kunt zijn, dat het je niet in beslag neemt. En dat je niet moet opgaan in je vreugdes of in je verdriet. Denk ook niet dat je bezit je eigendom is, houd je er niet aan vast. Leef in deze wereld in het besef dat zij voorbijgaat (1Kor. 7:29-31). Enzovoorts. Zodra je op iets of iemand gaat bouwen *naast Christus*, kom je in aanmerking voor loutering. Dat kan op allerlei manier, ook doordat God die vreugde of dat bezit van je wegneemt. *Buiten Hem kun je alles missen*, al denken we van niet. Ervaring is dan de leerschool waarin de Geest ons leidt. Dat kan bittere tranen te voorschijn brengen, toch zingen we ervan:

*'U hebt ons beproefd, o God,
ons gezuiverd, gezuiverd als zilver,
ons in een vangnet gedreven,
ons een zware last op de schouders gelegd.
Mensen zijn over ons heen gereden,
wij zijn door vuur en door water gegaan,
maar U bracht ons naar een land van overvloed.'*
(Psalm 66:10-12)

Leren onderscheiden

Als God zo doet met zijn kinderen, omdat ze zo waardevol zijn, zou Hij dat dan niet doen met zijn duurgekochte kerk? Ik dacht het wel!

Gemeenten worden beproefd in tijden van vervolging (2Thes. 1) of door de invloed van allerlei dwaling (Gal. 3). En ook in wat er zich allemaal afspeelt op het menselijk vlak. In vrijwel elke brief in het Nieuwe Testament wordt daar de vinger bij gelegd. *Gelovige mensen moeten leren te onderscheiden waarop het aankomt.* Als ze hun kracht of hun eenheid zoeken in uiterlijke zaken, keren zich die tegen hen (1Kor. 1:26-31). Zelfs de gaven van de Geest kunnen, bij verkeerd gebruik, destructief worden (1Kor. 12-14). Als er wordt gebouwd op mensen, ontstaat een alles verwoestende partijschap (1Kor. 3). Zelfs Paulus moest meemaken, dat medewerkers hem in steek lieten (Hand. 15:36-41). Dan is er verslagenheid, verdriet. Ook loutering! Bij alles wat wegvalt en omvalt wordt heel duidelijk, wat blijft en betrouwbaar is. Paulus schrijft over de schat in zijn leven, die alleen maar des te duidelijker wordt naarmate de kwetsbaarheid van zijn bestaan op allerlei manier blijkt. De overweldigende kracht komt van God, niet van mensen, ook niet van wat mensen naar hun beste weten verzinnen en doen. Paulus kan schrijven dat hij aan het twijfelen wordt gebracht, zonder vertwijfeld te raken (2Kor. 4:8).

Paulus werd aan het twijfelen gebracht, zonder vertwijfeld te raken

Dat is opmerkelijk en alle navolging waard! Er is veel in dit leven om aan te twijfelen, zelfs in het kerkelijk leven, terwijl we ons tegelijkertijd door het algemeen en *ongetwijfeld* christelijk geloof vasthouden aan God. Daar wordt het onderscheid wel duidelijk van, tussen wat fundament is wat niet. Waar je op bouwen kunt, en waarop niet.

'Mijn stoel is weg'

Bekend is het voorbeeld, hoe iemand in tijden van kerkstrijd heel simpel kan kiezen voor zijn vertrouwde kerkgebouw en zijn eigen stoel daarin, zonder al te veel na te denken. Wat moet zo iemand, als zijn stoel ineens weg is? Hij zal het ervaren als een ramp, toch is het een zegen. Want nu moet hij nadenken, een keus maken, in geloof.

Die stoel is natuurlijk maar een grapje. Maar hij kan model staan voor vele gewoonten en gebruiken onder ons, als het gaat om de inrichting van het kerkelijk leven. Wellicht onbewust kunnen we daaraan net zo gehecht zijn, voelen we ons *daarbij* thuis. Die ambtsdrager, dat moet toch zo? En de kerkenraad, die heeft toch alle bevoegdheid? En de orde van dienst, daar hebben we toch over nagedacht? En over de vrouw, en over de kinderen, en de inbreng van de gemeenteleden, de geestelijke gaven, enz, enz. Het was toch allemaal in orde? *Dat zat zo gemakkelijk!* Nu is ineens dat comfortabele gevoel een stuk minder... Gaan we nu klagen? Of wordt het een zegen?

Al ons bouwwerk gaat door het vuur. Straks op de grote dag. Maar ook nu al in de loutering. Een kerk inrichten is prima, maar als je ergens op gaat leunen, is het zomaar weg. Daar kun je van schrikken, maar je gaat wel nadenken over de echte basis onder alles.

Om te ontdekken, steeds opnieuw, dat Gods liefde in Jezus Christus het enig fundament is. De liefde waarin Hij zocht en zoekt, geheel uit Zichzelf, om mensen te vinden en te veranderen. Om ze aan te nemen tot zijn kinderen, puur uit genade. Dat is heerlijk! Dat geeft altijd alle ruimte, om alles nieuw te doordenken. Het goud wil glanzen. Wij poetsen graag alles op, maar God steekt het in de oven. Zó doet Hij dat.

Het goede woord

Van veel belang is dan wel, hoe je hierover spreekt. Ooit werd Job beproefd. Hij bleef daarin lang overeind in zijn vertrouwen op God. Totdat hij vrienden op bezoek kreeg die alles in een ander daglicht zetten. *Ze beschuldigden Job.* Hij zou het er zelf naar hebben gemaakt. Dat had hij er nu van! Daarop ging de beproefde man dingen zeggen, waar hij later spijt van kreeg. En die vrienden moesten later van God hun excuus aanbieden.

Dit staat niet voor niets in de Bijbel.

Beproefd worden valt niet mee, al heeft het grote waarde. Als de schat in je hart opnieuw glans krijgt, kan het met recht een heerlijke tijd zijn. Maar dat wordt anders, als hierop het schema 'je bent goed of je bent fout' wordt gelegd. Dan gaan mensen in de verdediging, ze voelen zich miskend en verlaten.

Dat is ook zo als de beproeving gemeentebreed is. Als voor het gemak de oorzaak ('de fout') bij een bepaalde groep wordt gezocht of generatie. Dan is in weinig tijd alle vrijheid en ruimte weg om eerlijk vanuit God de dingen te doordenken. Mensen worden dan miskend en de verdediging in gejaagd. Deden we het vroeger fout dan? Mensen klampen zich dan vast aan hun vermeend gelijk (de valkuil van Job). Want vergeet niet, waar God beproeft, is de vijand dichtbij. *Waar God je wil louteren, wil de satan je laten vallen.* Net als in het Paradijs. Daar zal dus vooral gebed nodig zijn om steeds Gods zijde te kiezen, en inzicht om zijn wil te verstaan (Kol. 1:9). Er is geen steun buiten God: het verleden niet, de gewoonte niet, het eigen gelijk ook niet. Het heeft geen enkele zin het daarin te zoeken. Dan moeten we elkaar ook niet die kant opsturen!

Spreekt iemand over de vragen en uitdagingen in deze tijd, laten het woorden als van God zijn (1Ptr. 4:11). Heeft iemand het over de kerk, laat hij het hebben over de bruid en haar grote schat. Want wat er ook in het vuur achterblijft, zij mag naderen tot haar Bruidegom.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Menselijke emoties in de psalmen

Als in psalm 137 staat: 'Gelukkig hij die jouw kinderen grijpt en op de rotsen verplettert,' dan is dat de emotie van de psalmist, met een bepaalde aanleiding. Dat moet je niet gaan gladstrijken; dat zegt die man op dat moment. Ik heb hem overigens nog nooit gezongen.' Op deze manier denkt Andries Knevel een moeilijk probleem in de psalmen te kunnen oplossen (*Visie* 2007, nr. 51/52). Er zit veel in. Toch overtuigt het niet.

G. Kwakkel ■

Ruimte

In de psalmen krijgen mensen de gelegenheid om hun emoties te verwoorden. Daarbij gaat het soms vreemd toe. Onorthodox, mag je wel zeggen. Neem bijvoorbeeld Psalm 44:24. Daar zegt Israël tegen God: 'Word wakker, Heer, waarom slaapt u?' Zijn zij Psalm 121 vergeten: 'Nee, hij sluimert niet, hij slaapt niet, de wachter van Israël'?

Veel menselijke emoties dus in de psalmen. Emoties die horen bij een bepaald moment. Maar dat is niet het hele verhaal. Deze emoties hebben een plaats gekregen in de Bijbel. Zij staan in het boek dat ons leert wat wij mogen geloven en hoe wij moeten leven. Dat maakt die menselijke emoties in de psalmen zo mooi en bijzonder. Het gaat maar niet om menselijke uitingen alleen. Dáárvan je kunt zeggen: 'OK, dat zei hij en ik kan dat nog wel begrijpen ook'. Het gaat om emoties waarvan God als het ware zelf zegt: 'Ik geef jullie ruimte om die emoties te uiten. Jullie mogen dat tegen Mij zeggen. Natuurlijk, niet te pas en te onpas. Het moet passen bij jullie situatie. Maar toch, als je dit op je hart hebt, maak daar dan geen moordkuil van, maar zeg het'.

Psalm 137

Je kunt er niet omheen: de huiveringwekkende woorden aan het slot van Psalm 137 zijn door God zelf gelegitimeerd. Niet voor elk willekeurig moment. Je mag er alleen naar grijpen als de situatie erom vraagt. Je moet je kunnen beroepen op de eigen woorden van God. Denk bij Psalm 137 bijvoorbeeld aan de profetie over Babel in Jesaja 13:16. Je moet vervuld zijn van dezelfde zorg als de ballingen in deze psalm. Namelijk, dat de Babylonische kinderen van vandaag de Babylonische soldaten van morgen

zullen worden. Soldaten, die Jeruzalem onherstelbaar zullen beschadigen. Soldaten, die Gods verlossingswerk willen dwarsbomen en afbreken.

Je hoeft Psalm 137 niet over te slaan. Als je hem maar zingt met vrees en beven. Want vóór het slot zing je eerst vers 6: 'Laat mijn tong aan mijn gehemelte kleven als ik niet meer denk aan jou, als ik Jeruzalem niet stel boven alles wat mij verheugt'.

Psalm 139

'Zou ik niet haten wie u haten, HEER, niet verachten wie tegen u opstaan?' Weer een uiting van menselijke emotie, in Psalm 139. Deze emotie richt zich trouwens niet op elke willekeurige ongelovige. Het gaat om mensen die God haten en tegen Hem in opstand komen. Als Knevel Psalm 139 aan tafel leest, slaat hij deze verzen over (zie zijn pas verschenen dagboek *Avonduren*, blz. 117). Begrijpelijk, want je moet wel raar in elkaar zitten als je deze woorden zomaar nazegt. Maar kan Psalm 139 dat hebben? Kun je dan nog uit de voeten met de rest van de psalm?

Ik vraag het me af. Als je Psalm 139 naspreekt, ben je er blij mee dat God alles van je weet. Je vindt het fijn dat Hij je van achter en van voren omsluit en dat je nooit aan zijn blikken ontkomt. Dat kan toch alleen maar als je helemaal voor Hem in brand staat? Maar als zijn liefde je zoveel waard is, kun je het gewoon niet hebben, als mensen jouw God hartgrondig haten. Dat moet je dan wel verafschuwen. Hoe moet ik mij volkomen liefde voor God anders voorstellen?

Prof. dr. Gert Kwakkel doceert Oude Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen.

De identiteit van een 63-jarige

Gedachten over de GKv A.D. 2008 1

De laatste jaren wordt intensief nagedacht over de vraag, waar de vrijgemaakt-gereformeerde kerken staan en wat hun toekomst zal of moet zijn.¹ In dit en in het volgende artikel wil ik een bijdrage leveren aan de gedachtevorming hierover.² Ik geef een korte schets van het ontstaan en de geschiedenis van de GKv, die ik laat uitlopen op enkele persoonlijke gedachten.

T.S. Huttenga ■

Ook een kerk kiest

Wij belijden, dat God en zijn Zoon de kerk regeren. Als wij vruchtbaar willen nadenken over wat de kerk is en zou moeten zijn, moeten we hiervan doordrongen zijn.

Tegelijk dragen wij als leden van de kerk ook verantwoordelijkheid. De keuzes die kerkleden maken, hebben gevolgen voor de toekomst van de kerk. In de huidige maatschappij wordt veel geëvalueerd. Zijn de goede keuzes gemaakt? Leverden ze het beoogde resultaat op? Waar bevinden wij ons en willen wij dat?

Er is geen organisatie waar je zo zorgvuldig mee om moet gaan als met de kerk van Jezus Christus. Waar staan wij vandaag en was dit ook de bedoeling? Waar zouden we naar toe willen of moeten willen en hoe bereiken we dat?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden kijk ik naar de identiteit van de GKv anno 2008. Wat is het karakter van deze kerk? Valt daar ook iets uit af te leiden, als het om haar toekomst gaat en wat dan?

Het cruciale geboortemoment

Als het erom gaat wat de GKv is, is nog steeds het moment van haar ontstaan van cruciaal belang. Dat was 11 augustus 1944, toen in de Lutherse kerk in Den Haag Prof. K. Schilder de Acte van Vrijmaking of Wederkeer voorlas. Wanneer dit niet zou zijn gebeurd, zouden de vrijgemaakt-gereformeerde kerken nu niet bestaan. De bijeenkomst in Den Haag was het startsein voor de lokale vrijmakingen die volgen zouden.

Dit geboortemoment heeft gevolgen gehad voor het karakter van onze kerken en heeft die nog. Directe aanleiding waren de schorsing van Prof. Greijdanus en de afzetting van Prof. Schilder. Daarna werden nog diverse ambtsdra-

gers geschorst en afgezet en werd een aantal gemeenten buiten het kerkverband geplaatst. De reden hiervoor was, dat deze ambtsdragers en kerken niet wilden instemmen met leeruitspraken van de synode van Sneek-Utrecht 1939-1943.³

Men kan zeggen, dat de vrijgemaakte kerken geboren zijn uit protest.

Het is niet verwonderlijk, wanneer wij dit protest zijn stempel zien drukken op de beginjaren van de GKv. In veel preken en persartikelen kan men met de handen tasten, hoe verontwaardigd men is en hoeveel pijn men lijdt vanwege de schade die aan trouwe dienaars en kerken van Jezus Christus is aangedaan.⁴ Deze pijn is overigens niet alleen in de beginjaren van de GKv voelbaar. Wanneer de synodaal-gereformeerde synode van Almere in 1988 schrijft, dat de Gereformeerde Kerken indertijd van tuchttoefening hadden moeten afzien, neemt de vrijgemaakt-gereformeerde synode van Leeuwarden 1990 hier met gemengde gevoelens kennis van.⁵

Mijns inziens verklaart de diepe gekwetstheid vanwege het geleden onrecht ook, waarom er na de Vrijmaking zoveel en zoveel omvangrijke appèlprocedures hebben plaatsgehad.⁶

Een deel van deze procedures liep zelfs uit op een nieuwe kerkelijke breuk, die waaruit in 2005 de Gereformeerde Kerken in Nederland (hersteld) zijn ontstaan.

Wanneer een landelijke breuk zoals in 1944 daadwerkelijk plaatsvindt, kan dit een kerkgenootschap kwetsbaar maken naar de toekomst toe. De angst dat zoiets ooit weer gebeurt, doemt zomaar op. Die angst kan tot een 'self-fulfilling prophecy' worden. Waarschijnlijk vallen de breuk van 1967 én die van 2005 hier in elk geval voor een deel uit te verklaren.

Tenslotte bepaalt het moment van de breuk van 1944 de vrijgemaakten ook bij het belang van de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk.

Men verweet de synodes, dat zij in de rechten van de mindere vergaderingen, vooral in die van de kerkenraden traden. Deze trend is nog zichtbaar: hierin dat belijdende leden bij verhuizing zelf hun attestatie inleveren bij de kerk van hun nieuwe woonplaats én daarin, dat synodes niet bespreken wat op mindere vergaderingen had kunnen worden afgehandeld.

Aanloop tot ontstaan

Uiteraard kwamen de schorsingen, afzettingen en het buiten verband plaatsen van gemeenten niet uit de lucht vallen. Er ging een uitvoerige kerkelijke discussie aan vooraf. Zo werd er in de dertiger jaren van de 20^e eeuw door Prof. K. Schilder enerzijds en de professoren H.H. Kuypers en V. Hepp anderzijds, maar ook door anderen, gepolemiseerd in de pers over onderwerpen als de algemene genade, genadeverbond en zelfonderzoek, en de pluriformiteit van de kerk.⁷ Daarnaast vond ook nog een discussie plaats over het karakter van de prediking, waarbij exemplarische preken werden bekritiseerd en daartegenover een heilshistorische prediking aanbevolen werd.⁸ Dit veroorzaakte veel onrust in de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Deze onrust leidde tot de kerkelijke procedure, die begon op de synode van Amsterdam 1936 en uitliep op de, hierboven al genoemde, leeruitspraken van de synodes van Sneek-Utrecht (1939-1943) en Utrecht (1943-1945). De schorsingen en afzettingen van 1944 hadden dus niet alleen van doen met het aandoen van onrecht aan ambtsdragers en gemeenten op zich, maar ook met de reeds vermelde thema's.

deze zaken hebben hun stempel gezet op de GKv

Het ligt voor de hand, dat ook dit zijn weerslag heeft op de identiteit van de kerken die in 1944 en volgende jaren ontstaan. Dat blijkt ook. In de beginjaren van de GKv zijn met name 'verbond en doop' en 'de kerk' essentiële onderwerpen in prediking en kerkelijke pers.

Wat het eerste betreft wordt benadrukt, dat God zijn vaste belofte geeft aan de gelovigen én aan hun kinderen. De doop bezegelt dat. De kracht van de doop is niet afhankelijk van iemands bekering, maar van de belofte van God. Wat het tweede betreft: de sterke behoefte van K. Schilder om de kerk weg te halen uit haar vaagheid en zichtbaarder en tastbaarder te maken, loopt in combinatie met de breuk uit op de overtuiging, dat de vrijgemaakt-gereformeerde kerk de ware kerk is.⁹ Bij de interesse voor de kerk sluit ook de interesse in de heilshistorie zich aan.

Ook deze zaken hebben hun stempel gezet op de GKv. Het vaste vertrouwen dat God zijn genade toezegt aan de gelovigen en hun kinderen domineerde en domineert nog de spiritu-

aliteit van onze kerken.¹⁰ Het zelfonderzoek, de reflectie op het geloof, stond hierbij en staat hierbij nog steeds in de schaduw. Dit correspondeert met het kerkbesef. Het kerkbesef is sterk gebleven. Dat de GKv de ware kerk zou zijn, wordt tegenwoordig veelvuldig ontkend. Maar in de praktijk wordt de overgang van kerkleden naar een ander kerkgenootschap door de meerderheid gezien als een stap achteruit. In het kerkelijk leven wordt veel energie geïnvesteerd.

Verbondenheid met het verleden

Wanneer een nieuw kerkgenootschap ontstaat, neemt dit altijd overtuigingen, regels en documenten mee uit de kerk die het verlaten heeft. Dit is vooral het geval in de reformatorische traditie. Daar heerst de overtuiging, dat de nieuwe kerk in feite de voortzetting is van de oude. De reformatie, afscheiding of doleantie is nodig om terug te keren naar het oude spoor, de kerk weer de kerk te laten worden die zij was.¹¹ Hierin blijkt het reformatorische kerkbegrip anders dan het evangelische. Een nieuwe evangelische kerk presenteert zich als nieuw. Een nieuwe gereformeerde kerk stelt expliciet, dat zij in de lijn staat van de kerk die zij verlaten heeft.

In dit spoor treden de vrijgemaakten ook. De Acte van Vrijmaking wordt, kennelijk in aansluiting bij de Acte van Afscheiding, Acte van Vrijmaking of Wederkeer genoemd.

Ook geven zij hun kerken dezelfde naam als de kerken waarvan zij zich hebben losgemaakt, de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Men neemt ook metterdaad veel mee uit de ongedeelde kerk, zoals bijvoorbeeld de Drie Formulieren van Eenheid, de liturgische formulieren, de psalmen en gezangen, de kerkorde.

Wat de GKv ook overneemt is de organisatie-drang en het cultuurmandaat. Beide zijn een erfenis van A. Kuypers. Het cultuurmandaat is door K. Schilder van hem overgenomen en verder uitgewerkt. Ook de tegenwoordige vrijgemaakten benadrukken, dat men de gaven die men van zijn Schepper gekregen heeft ontwikkelen moet en gebruiken om de schepping te beheren.¹² De organisatie-drang blijkt de GKv tot op de dag van vandaag eigen te zijn.¹³ Het één gecombineerd met het ander kan goed verklaren, waarom de Christenunie van harte bereid is om op plaatselijk, provinciaal én landelijk niveau bestuur- of regeringsverantwoordelijkheid te dragen.

Het eigene van de GKv vanaf het begin

Wat is de identiteit van de vrijgemaakt-gereformeerde kerken zoals zij in 1944 ontstaan?

Wanneer wij het bovenstaande samenvatten, signaleren wij de volgende karaktertrekken. Allereerst is de GKv een gereformeerde kerk met gereformeerde overtuigingen en documen-

ten. Tegelijk is het een gekwetste kerk. Men is weggegaan, maar men voelt zich ook miskend en uitgestoten. In die gekwetstheid is men echt. Men uit zijn verontwaardiging en voelt zijn pijn.¹⁴ Dit wil overigens niet zeggen, dat men blijft hangen in frustraties. Men toont het elan van het nieuwe begin. Daarbij vindt men zijn kracht in de springende punten, die men in het recente roerige verleden heeft ontdekt en als nieuw ervaren: de macht en trouw van God en de zekerheid van zijn beloften, die het kerklid en zijn kinderen uitdagen tot een overtuigd geloof; de aantrekkelijkheid van het fenomeen 'kerk' die uitdaagt tot een belijdend lidmaatschap en tot inzet voor kerkelijke eenheid en herstel daarvan waar dit mogelijk lijkt.

hierin blijkt het reformatorische kerkbegrip anders dan het evangelische

Wat men uit de Gereformeerde Kerken ook meeneemt is haar openheid naar de maatschappij en haar organisatiedrang. In de beginjaren van de GKv zit niet ieder kerklid op dezelfde lijn. Dat is bij een 'jonge kerk' niet verwonderlijk. Mijs inziens geven de bovengenoemde karaktertrekken goed weer, hoe de GKv van de beginjaren gekenschetst kan worden. Na die beginjaren maakt de GKv een geschiedenis door, die inmiddels 63 jaar duurt. Die geschiedenis heeft, uiteraard, invloed op haar identiteit. In het volgende artikel zullen we zien, wat die invloed is. Ook wil ik dan gedachten formuleren over wat ontstaan en geschiedenis van de GKv ons zouden kunnen leren.

Ds. Ton Huttenga is studentenpredikant van de Gereformeerde Kerken in Groningen.

Noten:

1. Zie o.a. de lezing van M. te Velde, 'Met overtuiging gereformeerd', die deel uitmaakt van *De Zaaiboos*, een product van Steunpunt Gemeentebouw in Zwolle, en J. Klapwijk, *Gelukkig gereformeerd*, Barneveld 2006.
2. Op 14 november 2007 hield ik een lezing voor een gespreksgroep van GSp Studentenplatform in Groningen over 'Wat zijn de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)?' Dit was voor mij aanleiding om mij opnieuw te bezinnen op de identiteit van de GKv. Mijn beide artikelen zijn hier een uitvloeisel van.
3. Veel gegevens m.b.t. de besluiten van de synodes van Sneek-Utrecht 1943-1945 en die van Utrecht 1943-1945, de Vrijmaking en het begin van de GKv vindt men in G. Janssen, *De feitelijke toedracht*, Groningen 4^e druk 1969; D. Deddens, M. te Velde (red.), *Vrijmaking-Wederkeer. Vijftig jaar Vrijmaking in beeld gebracht 1944-1994*, Barneveld 1994; Th.J.S. van Staalduine, *Om de lijn der Afscheiding*, Prof. Dr. G.M. Den

- Hartogh en de Vrijmaking van 1944*, Heerenveen 2004.
4. Als voorbeelden noem ik K. Schilder, 'Wie maakt er een eind aan?', o.a. gepubliceerd in K. Schilder, *Schriftoverdenkingen III*, Goes 1958, 176-178, en B. Holwerda, 'Pinksterfeest en de 'afgescheiden' kerk', o.a. gepubliceerd in B. Holwerda, *De wijsheid die behoudt*, Goes 1957, 126-130.
5. Zie *Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Leeuwarden 1990*, Barneveld 1990, 151, 564. Het gaat mij uitsluitend om het signaleren van de pijn, niet om een oordeel.
6. Een duidelijk voorbeeld van zo'n procedure wordt weergegeven door F.J. Bijzet, 'Van binnenbrand tot bosbrand. De 'kwestie Kralingen' in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), 1949-1957' in M. te Velde, H. Werkman (red.), *Vrijgemaakte vreemdelingen. Visies uit de vroege jaren van het gereformeerd-vrijgemaakte leven (1944-1960) op kerk, staat, maatschappij, cultuur, gezin*. Barneveld 2007. Zie ook W. Smouter, 'De kwestie Kralingen' in dezelfde bundel.
7. Zie m.b.t. deze polemiek o.a. J. Douma, C. Trimp, K. Veling, K. Schilder-*Aspecten van zijn werk*, Barneveld 1990; W.G. de Vries (red.), *Eender en anders: correspondentie tussen K. Schilder en D.H.Th. Vollenhoven*, Kampen 1992, Th.J.S. van Staalduine, a.w.
8. Deze discussie is in kaart gebracht door S. Greidanus, *Sola Scriptura: problems and principles in preaching historical texts*, Kampen 1970.
9. Van groot belang is K. Schilder, *De dogmatische betekenis der "afscheiding" ook voor onzen tijd*, Kampen 1943, een rede die hij gehouden heeft bij de 100-jarige herdenking van de Afscheiding. Zie voor een samenvatting van Schilders denken over de kerk H.J.D. Smit, 'Gehoorzamen: achter Christus aan! Schilder over de kerk' in K. Schilder - *Aspecten van zijn werk*. (Zie noot 7.)
10. Zie C. Trimp, *Klank en weerklank: Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld 1989.
11. Zie G. Janssen, *De feitelijke toedracht*, 137-140; D. Deddens (red.), *Afscheiding-Wederkeer: opstellen over de Afscheiding van 1834*, Haarlem 1984; D. Deddens, J. Kamphuis, *Doleantie-Wederkeer: opstellen over de Doleantie van 1886*, Haarlem 1986; *Vrijmaking-Wederkeer* (zie noot 3).
12. Zie K. Schilder, *Christus en cultuur*. (bew. door J. Douma), 6^e druk, Franeker 1988. J. Douma, 'Christus en cultuur' in K. Schilder-*Aspecten van zijn werk* (zie noot 7).
13. Zie G. Glas, 'Mentaliteit. Een korte peiling', in G. Harinck, M. te Velde (red.), *1944 en vervolgens. Tien maal over vijftig jaar Vrijmaking*, Barneveld 1994, 54.
14. Karakteristiek is wat dit betreft een opmerking van P. Groen, één van de oprichters van het GMV, die het ongezonder dualisme noemt om je het ene moment door een predikant vanaf de kansel voor kind van satan te laten uitmaken en de dag daarop met hem op stap te gaan voor de ARP. Zie R.E. v.d. Woude, 'Gereformeerd in héél het leven. P. Groen' (1902-1970) in R. Kuiper, W. Bouwman (red.) *Vuur en Vlam Deel 3. Kinderen van de Vrijmaking*, Amsterdam 2004, 107.

Nee tegen Karl Barth?

Een historisch-theologische terugblik

René Barkema, die theologie heeft gestudeerd aan de Theologische Universiteit te Kampen, brengt in dit deeltje van de ADChartareeks de strijd in beeld die in de eerste vijftien jaren na de Vrijmaking is gevoerd over de theologie van Karl Barth.

J. Douma ■

Die strijd begon overigens niet pas na de Vrijmaking, want met name Prof. Schilder had zich in vroeger jaren al een geharnast tegenstander van de beroemde Zwitserse theoloog getoond. Vandaar dat Barkema twee aparte hoofdstukken in zijn publicatie wijdt aan 'het erfgoed van Schilder' en aan het optreden van Karl Barth. Barkema grijpt trouwens nog verder terug door in het eerste hoofdstuk te wijzen op de theologische opvattingen die de Kamper opleiding gekenmerkt hebben vanaf 1854. Hij schetst de overeenkomst en de verschillen tussen de dogmatici Helenius de Cock, Herman Bavinck en Anthonie Honig, terwijl ook Lucas Lindeboom en Seakle Greijdanus aan de beurt komen. Het is m.i. een gelukkige greep om zo te beginnen, want we krijgen met deze *achtergrond* beter de betekenis in het vizier van de eigenlijke strijd waar het Barkema om begonnen is: die tussen de theologie van Barth en Schilder. De meeste ruimte wordt daarbij niet ingeruimd voor Schilder zelf, maar voor diens leerling dr. C. Trimp, die in de vrijgemaakte wereld het meeste over (tegen) Barth geschreven heeft.

Dat begon Trimp al te doen in zijn studententijd, toen hij nog geen twintig jaar oud was. Hij hield eind 1945 een lezing voor een van de studentendisputen onder de titel 'De betekenis van de vrijmaking voor den strijd tegen het Barthianisme'. Ik denk niet dat veel studenten in Kampen destijds zich op deze leeftijd aan een dergelijk onderwerp gewaagd zouden hebben. Trimp zelf hield dit verhaal zonder dat hij eigenlijk nog iets van Barth zelf gelezen had, terwijl toen toch reeds een aantal delen van diens *Kirchliche Dogmatik* verschenen waren. Maar we hebben het over de tijd vlak na de Tweede Wereldoorlog, waarin Barths boeken in de boekenkast van theologische studenten nog ontbraken. Trimp moest voor wat Barth geschreven had op anderen afgaan, en wel in het bijzonder op Schilders publicaties, waarvan hij zich wél uitstekend op de hoogte had gesteld. Geen wonder dat in zijn dispuutsrede de sporen van Schilder heel duidelijk zijn aan te wijzen. Wie deze rede nu ruim zestig jaar

later leest (ze staat helemaal afgedrukt als bijlage achter in het boek van Barkema), zal respect hebben voor de rijpheid van deze student. Trimp wist verbanden te leggen tussen de strijd in de Vrijmaking en de theologie van Barth op een wijze, die blijk geeft van dogmatische aanleg. Ik kan in dat verhaal uit 1945 eigenlijk niets vinden wat hij later moest inslikken, toen hij zo'n vijftien jaar later voor zijn dissertatie de hele *Kirchliche Dogmatik* van Barth was doorgekropen.

Naast het hoofdstuk over het jeugdreferaat van Trimp vinden we bij Barkema goede overzichten van twee andere publicaties van Trimp, nl. *Tot een levendige troost* (1955) en zijn dissertatie *Om de oeconomie van het welbehagen* (1961). Barkema blijkt de toch vrij ingewikkelde stof goed te kunnen weergeven. Bovendien weet hij de verwerking van Trimps opvattingen te verbinden aan gegevens over personen, die in die tijd een grotere of kleinere rol rond de discussie over Barth speelden. Het boek van Barkema bracht voor mij in elk geval die eerste periode na de Vrijmaking (1945-1961) levendig in herinnering.

Kritiek op Barth

Ik zal niet zeggen dat iemand via Barkema's boek een volledig beeld van Barth krijgt. Bij lange na niet, maar dat valt Barkema niet te verwijten. Hij geeft genoeg van Schilder en Trimp door om ons een indruk te geven van de argumenten, die beide theologen ertoe brachten zich zeer beslist tegen Barth te keren. Ik licht er een paar elementen uit. Bij Barth domineert de *verticale* richting van de openbaring van God, die op ons afkomt, maar niet de *horizontale* richting, waarin God met ons meegaat. De betekenis van de geschiedenis valt daardoor in duigen. Daarmee is ook de plaats van de mens in het verbond in geding. Van een tweezijdige beschikking (God en mens) wordt het verbond een eenzijdige beschikking (alleen God). Dat werkt ook door in de leer van verkiezing en verwerping. Er is volgens Barth geen sprake van twee groepen, nl. de uitverkorenen en de verworpenen. In

Christus zijn *alle* mensen verkoren. Zijn er dan geen verworpen mensen? Feitelijk is dat bij Barth een onmogelijkheid. Christus alleen is de verworpen mens en in Hem zijn alle mensen verkoren. Ieder die zich in ongeloof tegen zijn verkiezing verzet, trapt om zo te zeggen tegen een muur die hij toch niet omver kan halen. Gods wrekende gerechtigheid, waarover in de Bijbel vaak gesproken wordt, krijgt bij Barth geen eigen plaats.

De grote beslissingen zijn in de eeuwigheid al gevallen tussen de drie personen van Vader, Zoon en Heilige Geest. Wat er in de tijd gebeurt, is een ontvouwing van die beslissingen. Er is eigenlijk van een *geschiedenis* van het heil niet te spreken. Je zou kunnen zeggen dat de tijd bij Barth slechts het publicatiebord van de eeuwigheid is.

Nogmaals, er valt hier meer over Barth te zeggen. Ook veel wat in Barkema's studie niet aan de orde komt. Hij moest zich beperken. Maar het is goed nog op een paar punten te wijzen die in het oeuvre van Trimp ook aan de orde komen. Wat Barth over de *schepping* zegt, is feitelijk al *verzoening* tussen God en mens. Een periode waarin de mens nog zondeloos voor God leefde, heeft nooit bestaan. De eerste hoofdstukken in de Bijbel vormen een sage en beschrijven niet de eerste periode van onze geschiedenis. *Wij* spreken over de eerste en de tweede Adam, maar volgens Barth kunnen we het beter omdraaien. Christus komt eerst, Adam volgt op hem. Dat is de consequentie van de omdraaiing bij Barth van schepping en verzoening. Eerst de verzoening en zo pas valt er licht op de schepping!

Barkema's beoordeling

Wat zegt Barkema nu zelf van het onomwonden 'nee' waarmee Schilder en Trimp de theologie van Barth hebben afgewezen? Zo waardevol als ik kan zijn over Barkema's weergave van de standpunten van deze theologen, zo teleurstellend vind ik wat hij in zijn laatste hoofdstuk 'Terugblik' daarover zelf te berde heeft te brengen. Mijn grote bezwaar is dat de 'terugblik' van Barkema in het slot van zijn boek wetenschappelijk geen niveau heeft. Stelt u zich even voor: iemand gaat de meningen van de theoloog Trimp over Barth na. Hij constateert dat Trimp eigenlijk op geen enkel punt kan instemmen met Barth. Hij prijst Trimp vanwege zijn nauwkeurige weergave van Barths geschriften (170). Hij stemt ook met Trimp in als deze kritiek heeft op de verhouding tussen tijd en eeuwigheid bij Barth (156). Barth, zo lezen we, is het slachtoffer geworden van zijn eigen schematiek. De 'lineaire' loop van de tijd komt er te bekaaid af in de dogmatiek van Barth.

Na zulke waarderende woorden van Barkema voor Trimps arbeid en voor zijn visie op althans een heel centraal punt in de controverse, zou men vermoeden dat ook Barkema evenals Trimp tot het oordeel komt dat de theo-

logie van Barth voor een Kamper gereformeerd theoloog niet te accepteren valt.

Maar... tot dat 'nee' besluit Barkema niet. Hij weet ons zelfs te vertellen dat men de wegen van Schilder, Trimp e.a. wel ver uiteen laat lopen, maar dat *in werkelijkheid* hun paden met het pad van Barth veel meer parallel lopen (173). Op de achterflap van het boek staat duidelijk te lezen dat aan de theologie van Karl Barth in de vrijgemaakte beoordeling geen recht is gedaan. De wegen van Barth en de gereformeerden staan niet haaks op elkaar, maar lopen parallel. Hoezo dan? Dat mag de lezer raden. We moeten dit blijkbaar op gezag van Barkema geloven, want nergens zet hij uiteen waarom de conclusie van Trimp (Schilder) niet klopt. We lezen tot tweemaal toe dat Schilder en Barth elkaar ooit zijn kwijtgeraakt (58,71) en dat er in 1934 nog te spreken valt van een overbrugbare kloof tussen Schilder en Barth (56). Maar nergens in het boek is er ook maar een spoor van bewijs te vinden voor de stelling dat Schilder en Barth elkaar eerst nog wel konden vinden om elkaar vervolgens kwijt te raken.

Nu is het Barkema's goed recht er anders over te denken dan Schilder en Trimp, maar het lijkt me niet het goed recht van een theoloog iets te beweren zonder daarvoor *enig* bewijs te geven. Waarin gaan de lijnen tussen Trimp en Barth 'veel meer parallel' dan dat zij uiteenlopen? Dat had Barkema op grond van Barths *Kirchliche Dogmatik* moeten aantonen. In de trant van: 'Laat Trimp beweren dat hij met Barth niet door één deur kan, ik (Barkema) zal u aantonen dat dit wel wat meevalt'. Maar dat toont hij niet aan. Het blijft voor de lezers een verborgenheid. De *Kirchliche Dogmatik*, die Barkema daarvoor had moeten openen, laat hij dicht.

Polemiek? Onderzoek de argumenten

Heb ik dan geen vermoeden waarom Barkema in zijn conclusie een andere kant uitgaat dan Trimp, zonder dat met argumenten te staven? Zeker wel. Zo nu en dan komt in de beschrijving van Barkema zijn afwijzing van Trimps radicale 'nee' al om de hoek kijken. Dat gebeurt wanneer hij op wel zeer overvloedige wijze herhaalt hoe *polemisch* Barth door (Schilder en) Trimp werd afgewezen. Trimp zou zelfs vanaf het begin de stijl van de polemiek gekozen hebben (88). Nu vind ik dat er weinig te *kiezen* valt, wanneer je als gereformeerd theoloog onder meer tot taak hebt ketterijen te bestrijden. Dan ben je vanzelf polemisch bezig. Men zou voor de aardigheid het aantal bladzijden eens moeten tellen in Bavincks mild geschreven vierdelige *Gereformeerde Dogmatiek* om te zien hoe vaak hij 'nee' meent te moeten zeggen tegen een leger van theologen en filosofen. Natuurlijk moet elke theoloog de strijd op een faire wijze voeren. De een zal die kunst beter verstaan dan de ander. Ieder is geroepen om in

zijn polemische arbeid zichzelf in bedwang te houden. Ik ben op dit moment ook aan het polemiseren en moet mijn woorden wegen. Prijs als er wat te prijzen valt, maar zwijg ook niet als de mond die je bespreekt tekort schiet. Zo geloof ik er niets van dat mijn collega Trimp destijds 'gekozen' heeft polemisches te gaan worden. Hij werd het eenvoudig toen hij zich geroepen voelde op grond van het getuigenis van de Schrift nee te zeggen tegen de dialectische theologie van Barth. Het lijkt mij goed de theoloog Doekes te citeren die in ons midden als zachtmoedig bekend stond. Hij schreef: 'Tegenover een vijand der kerk van het kaliber van Barth past geen glad en effen exposé, maar een bewogen getuigenis voor de waarheid der Schrift tegenover de leer der leugen' (126). Uit deze woorden van Doekes merken we dat iemand zich in z'n eigen religieuze overtuiging diep geraakt kan voelen als hij zich tegen Barths opvattingen verzet.

Barkema heeft er echter de grootste moeite mee om de 'vrijgemaakte' strijd tegen Barth nog fair te noemen als men Barth een ketter in orthodox gewaad noemt (76). Over leugen en ketterij spreken - dat durfden nog de oude, maar niet meer de jonge theologen, naar het lijkt.

Barkema heeft veel meer waardering voor Berkouwer, die in *De triomf der genade in de theologie van Karl Barth* (1954), de polemische toon uit zijn vroegere periode had laten varen. Het lijkt me nuttig over dit boek van Berkouwer iets meer te zeggen. Ik heb het in mijn studententijd van a tot z bestudeerd. In die tijd hield ik me in Amsterdam tijdens mijn doctoraalstudie onder leiding van Prof. Van Niftrik vooral met de barthiaanse theologie bezig. Mee aan de hand van het genoemde boek van Prof. Berkouwer heb ik toen nog als student een aantal lezingen over de theologie van Barth gehouden. Ik stond positiever tegenover het boek van Berkouwer dan andere Barthkenners onder ons. Maar ik werd door die argumenten die Berkouwer in dit 'milde' boek tegen Barth gebruikt, bevestigd in mijn mening dat we Barth geen gereformeerd theoloog kunnen noemen. Wat Berkouwer in dat boek polemisch tegen Barth inbrengt, was en is volgens mij genoegzaam om een soortgelijke conclusie te trekken als Trimp doet. Dat Berkouwer dit in zijn later leven niet deed, is zijn zaak. Het heeft echter geen enkele zin reeds op grond van iemands polemische stijl zijn standpunt eenzijdig te vinden. Wat telt, zijn de argumenten. Elk vogeltje zingt zoals het gebekt is, maar het gaat erom wat iemand aan argumenten op tafel legt. Polemie kan ontsproten, zeker als er kleinigheden in geding zijn. Maar als het over zaken gaat, waarvan wij vinden dat zij de fundamenteën van de Schrift, de kerk en de gereformeerde theologie raken, moeten we voorzichtig zijn met klachten over 'gepolemiseer'. Vaak is dat klagen een eenvoudige manier om aan te geven dat wij het met een bepaald standpunt niet eens zijn.

De jonge Barth leeft in de oude verder

Ik oordeel hier over zaken die mij ook zelf hebben geraakt. Wie wil nalezen wat ik zelf van Barth vind, kan terecht in mijn dissertatie *Algemene genade* (1966) en mijn *Grondslagen* (1999). Ik snijd daarin slechts een paar onderwerpen uit de theologie van Barth aan. In mijn dissertatie heb ik een oordeel gegeven over het onderwerp verkiezing en verwerping bij Barth. In mijn *Grondslagen* werd ik geconfronteerd met het gebruik van de Heilige Schrift in de ethiek bij Barth. Vooral bij dat laatste onderwerp viel het mij op hoe we niet alleen de latere, maar ook de jonge Barth, die met name door Schilder bestreden werd, altijd weer tegenkomen. Wat is het (ethisch) gebod voor de mens? Dat is altijd het gebod dat voor deze persoon op dit ogenblik in deze situatie voor zijn geval geldt. De jonge Barth, die in de oude verder leeft! Het eigenlijke voor de mens speelt zich af in een rechtstreeks treffen tussen God en de individuele mens. Maar natuurlijk valt daar geen dik boek van meer dan zevenhonderd bladzijden over te schrijven, zoals Barth wel doet in *Kirchliche Dogmatik* III/4. Hij komt naast de verticale lijn ook tot het poneren van een horizontale lijn. Die lijn leidt tot algemene ethische aanwijzingen en kan de richting aanwijzen van het antwoord dat ieder persoonlijk als 'mandatum concretissimum' tegenover God en zijn naasten heeft te geven. Een eenvoudig beroep op de Schrifttekst, zoals de kerk vroeger meende te kunnen geven, is er voor Barth niet meer bij. Deze breuk met de hele kerkelijke traditie komt bij de jonge Barth vandaan en blijft een breuk, ook al zegt hij in zevenhonderd bladzijden heel wat dingen die ik met grote instemming heb gelezen en gebruikt.

Een teleurstellende studie

Barth kunnen we niet als gids gebruiken op de weg die de gereformeerde theologie moet bewandelen. Hij komt in tal van opzichten in strijd met het getuigenis van de Heilige Schrift. Nergens merk ik dat Barkema daarvan onder de indruk is. Het lijkt bij hem soms dat we niet moeten kiezen voor 'de oude vertrouwde theologie' (75,77,165), Schilder deed dat wel. Er heeft, aldus Barkema, bij Schilder niet zozeer confrontatie met een seculariserende wereld plaatsgevonden, als wel een antithetische opstelling (58). Een wonderlijke zin, als we bedenken dat een antithetische opstelling kan voortvloeien uit Schilders confrontatie met een seculariserende wereld!

Barkema wil in zijn slothoofdstuk de oude antwoorden bekijken 'vanuit het perspectief van het heden' (167). Maar wat hij onder dit perspectief verstaat, en wat dus de maatstaf voor zijn be- en veroordeling inhoudt, daar moeten we alweer naar raden.

Ik krijg van Barkema de indruk dat men het

buiten Kampen theologisch beter deed en doet dan in Kampen. Buiten Kampen, vertelt hij ons, speelde 'de historische wijze van denken' een nadrukkelijker rol. Wat houdt dat in? Dat men de Bijbel, de kerkelijke belijdenis en de theologie van Calvijn als één van de zoveel uitingen van het *menselijk* bewustzijn beschouwde (167). We moeten ons realiseren wat hier staat! Hier wordt zelfs de *Bijbel* één van de zoveel uitingen van het *menselijk* bewustzijn genoemd. Zoiets hebben de Kamper dogmatici vanaf het begin tot op vandaag toe nooit over hun lippen gekregen, hoe sterk ze ook beïnvloed mochten zijn door vroegere filosofieën of door gedachtegoed uit hun eigen dagen. In Bavinck en Kuypers herkennen we filosofische (idealistische) opvattingen uit hun eigen tijd. Schilder is, zeker in zijn godsleer, niet vrij van scholastische opvattingen. Maar deze grote dogmatici wisten zich evenals de kleineren, vanaf Helenius de Cock tot op Trimp, gebonden aan de Schrift als *Gods* woord. Ondanks hun missers bleven ze zich bewegen binnen een confessioneel kader. Zo heet de monumentale dogmatiek van Bavinck *gereformeerde* dogmatiek. Die dogmatiek werd geen herhaling van alleen maar 'oude antwoorden'. Maar met al haar nieuwigheden wilde ze als gereformeerde dogmatiek *beoordeeld* worden door de Schrift als enige en laatste rechter. Niets mag met de Schrift, aldus Bavinck, op één lijn gesteld worden. Kerk, belijdenis, traditie, alles moet zich naar de Schrift regelen en aan haar zich onderwerpen.

Hier kom ik bij het punt uit waarop Barkema m.i. een expliciet antwoord had moeten geven. Hij laat in het eerste hoofdstuk zien wat de Kamper dogmatici onder gereformeerde theologie hebben verstaan. Men zou in het laatste hoofdstuk van Barkema's geschrift het antwoord hebben verwacht op de vraag, of Karl

Barth in dat rijtje theologen vanaf Helenius de Cock al of niet zou passen. Welnu, het spreekt voor mij vanzelf dat Barth in dat rijtje niet thuis hoort. Dat zeiden de docenten vanaf Schilder tot aan B. Kamphuis. Laatstgenoemde, geciteerd door Barkema (12) beweert in zijn dissertatie (1999) dat Barths theologie haar eigen faillissement voorbereidt.

Barkema heeft ervoor gekozen zijn boek de titel *Nee tegen Karl Barth?* mee te geven. Uit tal van opmerkingen, die wel geponeerd, maar nergens uitgewerkt worden, kunnen we opmaken dat het vraagteken bewust geplaatst is. Barkema zegt immers dat wij de weg van Barth niet haaks mogen zien staan op de Kamper theologische route. Waarom niet? Dat zal Barkema alsnog moeten bewijzen.

Het spijt me dat ik zo moet eindigen. Van dit deeltje uit de ADChartareeks van het Archief en Documentatiecentrum te Kampen, moet ik zeggen dat dit stuk geschiedschrijving de toets van de kritiek niet kan doorstaan. Trimp en Schilder herkennen we in dit boek. Maar de beoordeling van hun strijd doet hun naam - en ook die van het hele dogmatische onderwijs dat de Theologische Universiteit tot nu toe heeft geboden - geen eer aan.

n.a.v. René Barkema, *Nee tegen Karl Barth?* Een historisch-theologische terugblik. ADChartareeks nr. 12. Uitgave De Vuurbaak 2007. Prijs € 15,90.

Dr. Jochem Douma is emeritushoogleraar van de Theologische Universiteit te Kampen en woont te Hardenberg.
jochemdouma@planet.nl

n.a.v. René Barkema, *Nee tegen Karl Barth?* Een historisch-theologische terugblik. ADChartareeks nr. 12. Uitgave De Vuurbaak 2007. Prijs € 15,90.

uit de kerken

Zaltbommel - beroepen: (als geestelijk verzorger in de Nieuwebrug in Ammerzoden) M. Tel, die dit beroep heeft aangenomen. Nieuw adres: Minstreelborch 7, 3992 BC Houten, tel. 030-6386993

Vlissingen - beroepen: kand. J.A. Francke te Zwolle

Langerak in combinatie met Hardinxveld-Giessendam - beroep aangenomen: H.J. Lopers te Nieuwegein

Ede-Zuid - beroep aangenomen: J.M. van Leeuwen te Spakenburg (missionaire dienst te Congo), die bedankte voor Zuidhorn, Gramsbergen, Almere-West en IJmuiden

Gereformeerd Kerkboek gezang 152: Wat brengt een mens het zwoegen op?

lied van de week

Wanneer u het lied van deze week doorleest, zal het u wel meteen opvallen dat het gezang veel verwijzingen naar het bijbelboek Prediker bevat. Het lied van Sytze de Vries en Willem Vogel werd voor het eerst gepubliceerd in deel 5 van de serie *Zingend geloven*, dat in 1995 verscheen. Uiteraard is het ook opgenomen in de verzamelbundel van Sytze de Vries, *Tegen het donker (100 liederen om samen te zingen)*. In die bundel draagt het lied de ondertitel 'bij Prediker' en is het lied geplaatst in de rubriek 'Bijbelse gestalten'.

J. Smelik ■

De tekst spreekt eigenlijk geheel voor zichzelf. Hij is bij eerste lezing duidelijk genoeg en blijft ook in tweede instantie voldoende boeien. Dat is bij Sytze de Vries niet vanzelfsprekend; hij heeft diverse liederen die naar mijn oordeel zo enorm beeldrijk, beeldend en evocatief zijn, dat je enorm geheimvolle, zwevende liedteksten krijgt, waarbij ik me regelmatig afvraag: Wat sta ik nu toch weer te zingen? Bij dit lied is dat niet het geval: de tekst is helder, krachtig en doeltreffend geformuleerd.

Tekst

Wie goed thuis is in Prediker, zal in het lied vele lijntjes ontdekken naar dit bijbelboek. De eerste regel is haast letterlijk weggelopen uit hoofdstuk 1 vers 3: 'Welk voordeel heeft de mens van alles wat hij heeft verworven, al zijn moeizaam gezwoeg onder de zon?'. De tweede regel van de eerste strofe spreekt over een hand gevuld met lucht, hetgeen onder meer verwijst naar de beroemde opening van het bijbelboek: 'Lucht en leegte, zegt de prediker'. En het is dus ook niet: 'Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht', want zelfs de hand is gevuld met lucht. Onze arbeid is tevergeefs.

Het derde couplet bevat referenties aan het bekende derde hoofdstuk uit Prediker: 'alles heeft zijn tijd'. Opmerkelijk in dit couplet zijn de regels 3 en 4 waarin de intieme, seksuele eenheid van geliefden bezongen wordt. Dergelijke hooglied-achtige noties kom je in kerkliederen eigenlijk alleen tegen in het kader van het bezingen van de liefde tussen de bruidegom Christus en zijn bruid de kerk (dan wel de gelovige ziel).

In vers 4 wordt verwezen naar het Loofhuttenfeest: 'Door 't schamel dak boven ons hoofd melden de sterren...' Dat 'schamele dak' verwijst naar de loofhutten van het gelijknamige feest. Het is niet toevallig dat hier naar dit feest verwezen wordt. Tijdens Soekot (het Loofhuttenfeest) werd herdacht dat het volk Israël veertig jaar lang in de woestijn rondtrok in tenten en hutten. Tijdens het Loofhuttenfeest moesten de Israëlieten daarom de nachten in

hutten verblijven. Het is tijdens *dit* feest dat er uit het bijbelboek Prediker gelezen werd. Ziedaar de reden waardoor Sytze de Vries ertoe kwam in couplet 4 naar dit joodse feest te verwijzen. Mooi in deze strofe is ook het gebruik van het beeld van de sterren, die in de Schrift dikwijls fungeren als tekenen die vertellen van hoop en van Gods aanwezigheid in de hoge hemel (vgl. Psalm 19, Job 22:12 etc.).

Opende het lied met een haast letterlijk citaat uit Prediker 1, de laatste regel is eveneens een letterlijk citaat uit dit eerste Predikerhoofdstuk, waarin de vicieuze cirkelgang van het bestaan indringend getekend wordt. De laatste regel van het lied verwijst naar de beroemde woorden uit Prediker 1 vers 9: 'Er is niets nieuws onder de zon'. Maar deze uitdrukking wordt in het lied exact tegenovergesteld gebruikt: God belooft iets nieuws onder de zon. Hij zal de cirkelgang doorbreken en zorgen dat er nieuws onder de zon te melden valt.

Melodie

De melodie van Willem Vogel is sterk verwant aan het melodietype dat we kennen van de Geneefse psalmmelodieën. Dat zal het aanleren van de melodie aanzienlijk vereenvoudigen. Karakteristiek voor de melodie zijn met name de drievoudige toonherhalingen waarmee de regels 1, 3 en 4 beginnen. Van deze regels is bovendien het ritme vrijwel gelijk, zij het dat de regels 3 en 4 niet beginnen met een halve noot, maar met een kwartnoot-rust gevolgd door een kwartnoot. Verder zijn de regels 2 en 5 aan elkaar verwant. Tot slot moeten we er even op letten dat tussen de regels 1 en 2 en de regels 4 en 5 geen rusten staan genoteerd.

Al met al een lied dat door de thematiek en de innige relatie met het bijbelboek Prediker zeker een aanwinst genoemd mag worden in het huidige liedrepertoire.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Luisteren of manipuleren

Van tijd tot tijd verschijnen er boeken, artikelen of documentaires waarin een ander beeld van Jezus getraakteerd wordt. Denk maar aan de Da Vinci Code, en de ophef over 'het evangelie van Judas.' Er wordt dan beweerd of gesuggereerd dat we daar beter leren wie Jezus was. Wat in het N.T. staat, is gemanipuleerd door de kerkleiders, die geschriften die hun niet aanstonden verdonkeremaand hebben. Voer genoeg voor complottheorieën!

T. Groenveld ■

Ds. E.J. Oostland schrijft hierover in het *Gereformeerde Kerkblad voor Overijssel* enz. onder de titel: Canon van het NT: toeval of leiding. Hij laat zien dat in de tijd na Pinksteren al snel bv. brieven van Paulus en evangeliën gezag kregen in de kerken. Er waren ook andere geschriften:

“We kennen het bestaan van deze zogenaamde ‘apocriefe evangeliën’ via citaten van oudchristelijke schrijvers. Uit het feit dat zij deze geschriften noemen, blijkt overigens wel dat er geen gecoördineerde actie van de kerk was om deze geschriften te laten verdwijnen of dood te zwijgen. Het gezag van de vier ‘canonieke evangeliën’ was echter al heel snel onomstreden.

De oude kerk kende geen synode die een ‘deputaatschap canonvorming’ in het leven riep om dan een paar jaar later de canon van nieuwe geschriften en daarmee van het Nieuwe Testament vast te stellen. Er zat iets geleidelijks in dit proces. Al heel snel kwam de vraag op: wat lees je tijdens een kerkdienst naast de Bijbel (het OT) en als uitleg van de Bijbel? Belangrijk voor de keuze daarin was de apostolische oorsprong. Daarnaast was van belang of een geschrift ook in andere kerken gelezen (kerkverband!) werd. En of het geschrift overeenkomstig het gepredikte en overgeleverde evangelie was. Het is dus niet zozeer de kerk als instituut dat keuzes maakte, maar de gemeenten zelf en je mag daarbij wel zeggen: onder leiding van de Heilige Geest. Door het lezen, luisteren en bestuderen van de geschriften kwam men tot een keuze en ook een afba-

kening. In de vierde eeuw noemt Athanasius in een brief de huidige lijst van boeken van het NT. Dat is echter niet een officieel standpunt van de canon, maar een weergave van iets dat al langer in de kerken bestond.”

In alle nuchterheid kun je vaststellen dat de complottheorieën onzin zijn:

“En andere geschriften dan? Veel zogenaamde evangeliën zijn pas later ontstaan en zeggen vaak meer over die tijd dan over de tijd van Jezus, wat niet wegneemt dat daarin mogelijk oude, oorspronkelijke elementen uit de tijd van Jezus zijn overgeleverd. Uit het feit, dat andere geschriften door de kerkvaders soms heel mild werden bejegend blijkt wel, dat de canonieke boeken zo evident en onomstreden waren, dat ze wel tegen een stootje konden. Hun Geestelijke karakter was daarvoor te duidelijk.”

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.